

Віталій Онищук

МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ТА НОВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ СПІЛКУВАННЯ ЯК КАНАЛИ УТВОРЕННЯ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ СІМЕЙ

У сучасних умовах, незважаючи на потужні глобалізаційні процеси, практично в усіх країнах світу відзначається прагнення до відродження та збереження власних етнічних коренів, національної самобутності. В усі часи сім'я була і залишається найважливішим соціальним інститутом суспільства, невід'ємним його осередком. Вона виховує та готує до суспільного життя майбутніх громадян, створюючи та реалізуючи в їх ціннісних системах запити та очікування соціуму.

Керуючись базовим для соціологічної науки ще з часів її становлення принципом системного підходу до аналізу усіх соціальних феноменів, є сенс розглядати сім'ю і як соціальний інститут, і як малу соціальну групу, і як цілісну соціальну підсистему, що формується та функціонує у макросистемі, яка називається «суспільство».

Для дослідження проблем шлюбно-сімейних відносин у 1966 р. ще при радянській соціологічній асоціації було відкрито секцію, яку очолив А. Харчев. Вивчались мотиви, причини одружень та розлучень, динаміка сімейних відносин, згуртованість сім'ї. На початку 80-х років вчені зосереджують основну увагу на питаннях стилю життя сім'ї, емоційних відносинах подружжя, конфліктах, розподілі обов'язків, відносинах влади та авторитету, вихованню дітей в неблагополучних сім'ях, сексуальної та дошлюбної поведінки. Одночасно зменшується кількість публікацій, присвячених репродуктивним функціям сім'ї, трудовій діяльності жінок. Водночас мало уваги надавалось проблемам батьківства. Отже, можна зробити висновок, що у 1980-ті роки вчені поступово здійснювали перехід від вивчення сім'ї як соціального інституту (тобто відносин в рамках «сім'я – суспільство») до дослідження сім'ї як малої соціальної групи.

У 90-ті роки минулого століття найбільш популярними стали теми, пов'язані із репродуктивною поведінкою сім'ї, поєднанням професійних і сімейних ролей працюючих жінок, розподілом влади та обов'язків у сім'ї, девіантної поведінки, тенденціями розвитку шлюбно-сімейних відносин тощо.

На сьогодні повністю відсутні роботи про становище чоловіків у сім'ї. Адже з цією темою тісно пов'язані такі проблеми, як розподіл

обов'язків, подружні конфлікти, виховання дітей і неповнолітніх. За межами інтересів соціологів залишилася тема стосунків братів і сестер, хоча вона є важливою з теоретичної точки зору, оскільки сім'я як група не може бути вивчена досить повно без дослідження особливостей взаємодії її членів, що займають найбільш важливі рольові позиції. Прикрим упущенням виявляється порожнеча підрубрики стосунків розлученого подружжя і дітей, особливо враховуючи рівень розлучень у країні.

Значна частина білих плям вітчизняної соціології 70-х – 80-х років минулого століття збігається з ознаками формування надсучасної сім'ї, або сім'ї епохи постмодерну, яка була вперше описана у 70-х роках ХХ століття Шортером Едвардом. Він відзначив три важливі характеристики сім'ї епохи постмодернізму: юнацьку байдужість до ідентичності сімейства; нестійкість в житті сімейних пар, що супроводжується зростанням кількості розлучень; руйнування поняття «гніздо нуклеарної сім'ї» завдяки процесу емансипації жінок.

Дослідження одеських соціологів у другій половині 90-х років у Південному регіоні України зафіксували найвищу серед соціальних ідентифікацій – ідентифікацію з етнічною групою. За оцінками 2/3 респондентів, мотиви такої тісноти зв'язків пояснюються відчуженням населення від інститутів держави. В цій ситуації етнічна спільнота чи група односторонньо, об'єднана за етнічними ознаками, виступає більш надійною точкою опори в протиборстві економічних та побутових труднощів.

Зіставлення етнічних груп за етніобіологічними ознаками показує, що старше покоління (від 55 років і старше) завжди у всіх етносів є на 2/3 однокорінним (мати і батько однієї національності). Етнічно чисті сім'ї у цій віковій групі в українців зустрічалися в 81 випадку із 100, у росіян півдня України – в 73, у болгар – в 79, у євреїв – в 77, у молдован – в 76, у поляків – в 75, у німців – в 62.

У новому поколінні однонаціональні сім'ї зберігаються тільки у половини українських сімей (51 %) в 40 % – росіяни, в 19 % – болгарських, 44 % – єврейських, 35 % – молдавських, 25 % – польських, 15 % – німецьких.

Якщо взяти до уваги етнічну належність чоловіка чи дружини, то в сторону української етнічності дрейфують у першу чергу росіяни (40 %), молдовани (28 %), у сторону росіян – німці (29 %), болгар (27 %), поляки (25 %), українці (16 %). Євреї майже рівними долями

входять в українську та російську культуру (14 і 14 %), але більше зорієнтовані на інші культури.

Була відзначена нова тенденція – відновлення етнонаціональної орієнтації у створенні сім'ї молодого покоління.

Йшлося про сімейних партнерів громадян України початку незалежності. Сьогодні ж уже інша картина. З'явився попит на закордонного партнера.

У 2002 – 2003 роках в Україні було зареєстровано по 70 транснаціональних шлюбів, де наречена була громадянкою України. «Женихи» були в основному з Росії, Канади, Ізраїлю, Молдови, Польщі та країн Близького Сходу. А скільки таких шлюбів було зареєстровано за кордоном з українками-заробітчанками?

Принагідно відзначимо, що в радянську епоху на Українську РСР припадало найбільше міжнаціональних шлюбів в усьому Союзі, найменше – на Вірменію та Литву.

Проблема транснаціональних сімей з'явилася в Україні з 90-х років. Сьогодні, з огляду на перманентно кризовий стан українського суспільства, особливої ваги набуває вивчення соціальних труднощів представників окремих проблемних категорій населення України і розробка можливих шляхів долання цих труднощів. Одними із таких проблемних категорій є трудові мігранти, які виїжджають на заробітки за кордон і утворюють там свої сім'ї. Це основний канал утворення міжнаціональних сімей.

Міграційні процеси в Україні слід розглядати на тлі загальних масштабних змін у суспільному розвитку наприкінці ХХ – початку ХХІ століть; серед них – крах тоталітарно-комуністичного суспільно-політичного ладу і, як наслідок, суттєві зміни геополітичної картини Європи, різке зростання соціальної й матеріальної диференціації населення в окремих регіонах, загострення екологічних і демографічних проблем тощо.

Другим каналом, що сприяє утворенню транснаціональних сімей, є Інтернет. Поява нових технологій призвела до перетворень фактично в кожній сфері життя сучасного суспільства. Нові технології розширюють звичне розуміння поняття «міграція». Можливість знайти закордонного партнера раніше була зведена до пошуку по каталогах та через шлюбні агенції, але сьогодні це стало не актуальним, і ринок шлюбних відносин зайняв нове місце: віртуальний простір Інтернету. В той же час, для жінок країн з перехідною економікою Інтернет став

чинником міграції. Західним чоловікам стало легше знайти наречену із будь-якої країни, де є Інтернет. Значна частина українських жінок не втрачають надію знайти заможного чоловіка за кордоном і залишити свою країну.

В аналізі сайтів шлюбних агенцій Україна серед пострадянських країн з середини 90-х років і до теперішнього часу за рейтингом є другою, після Росії, за кількістю жінок, зареєстрованих в Інтернет-агенціях. Білорусь – на третьому місці, а завершують список країни Середньої Азії та Закавказзя. Цю проблематику широко обговорюють в Інтернеті, але мало вивчають гуманітарні науки і вона недостатньо представлена у вітчизняній літературі.

В західній літературі та пресі активно розглядають феномен масового притоку українських жінок на міжнародному ринку наречених.

Створення віртуального образу в Інтернеті здійснюється через фотографії і біографічну інформацію. Аналіз змісту об'яв показує, що цей образ жінки-нареченої є штучним конструктом, зорієнтованим на конкретну чоловічу аудиторію, яку вони бажають привабити, і цей образ може легко змінюватися в процесі листування, відповідно до запитів партнера. Фотографія є первинним інструментом створення образу жінки і підтримки його. У фотографії можна виділити присутність комбінації почуттів і домашнього життя, або сексуальності у поєднанні з кожноденними елементами життя жінки.

Жінки маніфестують себе як майбутню дружину, але на фотографії зафіксовані елементи сексуальності: жінка вміло балансує на грані матері та коханки. Ця гра підтримується текстом, який виставляється на сайтах і по якому чоловіки приймають рішення – контактувати з дівчиною чи ні. У конструюванні свого образу використовуються фізичні дані (зріст, вага, колір очей тощо) і соціальні індикатори (сімейний стан, наявність житла, національність, релігія, освіта, знання мови та інші) [1].

Згідно статистики агенцій, понад 10 % жінок отримують бажаний результат – одружуються з іноземцем. Стільки ж шлюбів реєструються за допомогою служб знайомств в Інтернеті.

Основна частина учасників російськомовних сайтів – жінки, а англійськомовних – чоловіки. Ідеалом жінки для них є жінки із країн СНД, зокрема, з України. Серед головних привабливих характеристик є доброта, турботливість, відданість, жіночність.

Жінки, в свою чергу, західних чоловіків характеризують як працьовитих, спокійних, освічених та уважних.

У віртуальній реальності відбувається акт договору про створення транснаціональної сім'ї, і цей договір носить традиційний характер, де чоловік і жінка домовляються про виконання своїх ролей. Серед причин виїзду жінок за кордон вказується бажання матеріального достатку, соціального захисту, бажання кращого життя, яке покращується через шлюб з іноземцем, і разом з тим, реалізовується потреба в сильному, впевненому та забезпеченому чоловікові.

Масове звернення жінок в шлюбні Інтернет-агентства свідчить, що сьогодні чоловік у своїй країні поряд з емансипованою жінкою не може виступати з позиції сильної статті. Жінки маніфестують образ «жінки», «матері», а не образ «працюючої матері». В обговоренні висловлюється перевага до сім'ї традиційного типу в класичному розумінні.

Статеві пропорції змінюються в бік збільшення кількості жінок серед активних емігрантів, що узгоджуються із загальними тенденціями розвитку гендерних відносин у сучасних суспільствах.

Доволі специфічну однорідну за статтю групу становлять наречені – це молоді дівчата, котрі покидають країну та її шлюбний ринок з метою створити сім'ю із іноземцем, серед чоловіків таке явище рідкісне [2].

Основний тип шлюбних структур транснаціональних сімей є шлюб як власність. Цей тип сімейної структури є поширеним. Тут чоловік виступає як господар всієї сім'ї. Остаточне слово залишається за чоловіком.

Другим типом шлюбу є шлюб як ієрархія. Розподіл влади у шлюб-ієрархії залишається на користь чоловіка. Дружина отримує більше прав, ніж у шлюбі як власності господаря-чоловіка, а у чоловіка зростає кількість обов'язків відносно дружини. Проте у дружини у такій структурі шлюбу залишається стара сервітутна роль – задовольняти потреби чоловіка, народжувати і виховувати дітей, забезпечувати чоловікові надійний тил. Основна відмінність від попередньої структури шлюбу – це питання покори. Остаточне слово залишається за чоловіком. В силу того, що в структурі шлюбу-ієрархії жінка стає другом і коханкою, а не просто власністю чоловіка, то у такому шлюбі є більше можливостей для співпраці.

Третім типом шлюбу транснаціональної сім'ї є шлюб як партнерство, на який сподіваються потенційні наречені.

Трансформація сім'ї в умовах потужних міграційних процесів та новітніх технологій спілкування відбувається за різними сценаріями та різними напрямками. Вони створюють новітні психологічні феномени і проблеми, що постають перед нашими співвітчизниками, державними структурами та громадськими організаціями. Проблему роботи з батьками та дітьми «міждержавних» сімей покликані розв'язувати фахівці у галузі педагогіки, психології, соціальної роботи, права, державного управління.

Плюралізація моделей внутрішньосімейних стосунків та наслідки утворення транснаціональних сімей вимагає нових дослідницьких підходів, що спираються на статистичні методи аналізу та моделювання.

Література:

1. Горошко Е. И. Информационно-коммуникативное общество в гендерном измерении. Х.: ФЛП Либуркына Л. М., 2009. – 816 с.
2. Соціологія міста. Навчальний посібник. Донецьк «Ноулідж», 2010. – 463 с.